

Kotihoidon henkilöstön kuntoutusosaamista on vahvistettava

Päälöydökset

- Kuntoutusta edistävän toimintatavan osaaminen on levinnyt hyvin kotihoidon yksiköihin.
- Kuntoutussuunnitelmien asiakaskattavuus on kuitenkin tällä hetkellä kotihoidossa melko heikko.
- Kuntoutustavoitteiden toteutuminen ja seuranta on edelleen vähäistä.
- Parhaiten seuranta tehdään Etelä-Pohjanmaalla jossa yli puolet, Kainuussa noin 40 % ja Etelä-Karjalassa noin 35 % asiakkaista saa palvelunsa kotihoidon toimintayksiköstä, jossa kuntoutustavoitteita seurataan ja saavutetaan systemaattisesti.
- Kuntoutusta edistävä toimintatapa tarvitsee tuekseen lisäkoulutusta kuntoutussuunnitelmien tekemisessä ja kuntoutuksen tavoitteiden seurannassa.

Laatusuositus kehottaa investoimaan kuntoutuksen lisäämiseen

Ikääntyneen väestön palvelujen laatusuositus on uusittu. Suosituksen mukaan terveen ja toimintakykyisen ikääntymisen edistämiseen pitäisi investoida nykyistä enemmän. Tavoitteena on lisätä iäkkäiden kotona asumisen mahdollisuuksia ja vaikuttaa näin tulevaan palvelujen tarpeeseen. (Laatusuositus 2017.)

Väestön vanheneminen lisää sairastavuutta ja tapaturmia. Tavoitteellisella kuntoutuksella pystytään kuitenkin nykyisin vähentämään sairauksista aiheutuvaa toimintakyvyn laskua ja säilyttämään aktiivisuus ja elämänlaatu mahdollisimman hyvänä pidempään.

Iäkkäiden hoito ja hoiva ovat siirtymässä entistä enemmän kotiympäristössä tapahtuviksi. Myös kuntoutus tapahtuu aikaisempaa useammin kotona, ja siksi kotihoidolla on entistä suurempi merkitys asiakkaiden kuntoutuksessa ja toimintakyvyn ylläpitämisessä.

THL:n Vanhuspalvelujen tila -tutkimuksessa selvitettiin kotihoidon toimintayksiköiden henkilöstön osaamista kuntoutusta edistävässä toimintatavassa. Lisäksi kotihoidon yksiköt arvioivat tehtyjen kuntoutussuunnitelmien ja toteutuneiden kuntoutustavoitteiden kattavuutta. Kyselyyn vastasi 625 toimiyksikköä.

Kotihoidon henkilöstön osaaminen kuntoutusta edistävässä toimintatavassa on pääosin hyvää

Tutkimuksessa kotihoidon toimintayksikköjä pyydettiin arvioimaan henkilöstönsä osaamista kuntoutusta edistävässä toimintatavassa. Kuviossa 1 on esitetty henkilöstön osaamisen taso maakunnittain.

Lähes kaikissa maakunnissa on toimintayksikköjä, jotka ilmoittivat kuntoutumista edistävän työtavan osaamisen olevan vain kohtalainen tai arvioivat henkilöstön tarvitsevan lisäkoulutusta.

Pääosin tilanne on kuitenkin hyvä, ja suurin osa asiakkaista saa kotihoidon palvelun yksiköstä, jonka toiminnassa on huomioitu kuntoutumisen edistäminen. Suurimmat koulutustarpeet löytyivät Lapin ja Pohjois-Savon maakunnista.

Kirjoittajat:

Kehusmaa Sari

Tutkimuspäällikkö, THL

Erhola Kaaren

Tutkija, THL

Luoma Minna-Liisa

Yksikön päällikkö, THL

Näin tutkimus tehtiin

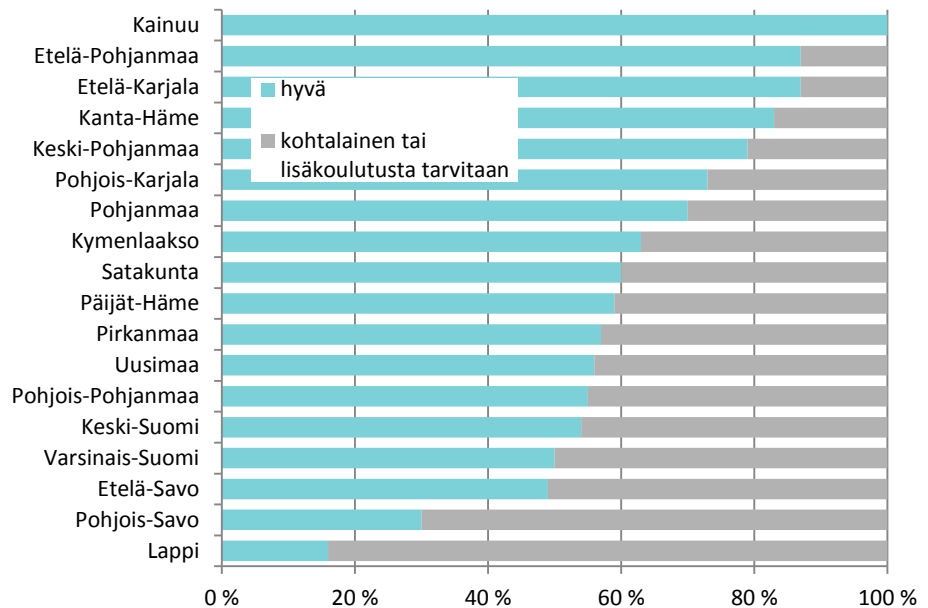
THL selvitti vanhuspalvelujen tilaa ensimmäisen kerran 2013 ennen kuin Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (28.12.2012/980) tuli voimaan.

Vanhuspalvelulain seurantakysely toteutettiin uudestaan vuosina 2014 ja 2016. Tiedonkeruuseen kuului kysely kunnille, sekä kyselyt ympärivuorokautisille ja kotihoidon toimintayksiköille.

Vuonna 2016 kotihoidon kyselyyn vastasi 625 yksikköä ja kysely kattaa 67 prosenttia säännöllisen kotihoidon asiakkaita. Kyselyssä eivät ole mukana yhden hengen yritykset.

Kotihoidon kyselyssä kysyttiin, kuinka suurella osalla toimintayksikön asiakkaista hoito- ja palvelusuunnitelmaan sisältyy tavoitteellinen kuntoutussuunnitelma ja kuinka suurella osalla asiakkaista jokin kuntoutumistavoite oli toteutunut. Lisäksi toimintayksiköitä pyydettiin arvioimaan henkilöstön osaamista kuntoutumista edistävissä toimintatavassa.

Kyselyyn vastanneet toimintayksiköt ovat sekä asiakas- että henkilöstömääriltään erisuuruisia. Kuviossa yksi toimintayksiköiden vastaukset on painotettu yksikön henkilöstömäärällä, muissa asiakasmäärällä.

Kuvio 1. Kuntoutusta edistävän toimintatavan osaaminen kotihoidon toimintayksiköiden henkilöstöllä vuonna 2016.

Kuntoutussuunnitelmien asiakaskattavuudessa on parannettavaa

Vaikka kuntouttavan työotteen periaatteiden osaaminen on laajalti levinnyt kotihoidossa, tarkemmassa tarkastelussa havaittiin merkittäviä eroja toimintakäytännöissä maakuntien välillä. Keskeisin näistä eroista liittyy kuntoutussuunnitelmien laatimiseen.

Sote-uudistuksen myötä palvelujen järjestämistapaan tulee muutoksia. Asiakkaan palvelusuunnitelma ohjaa jatkossa entistä enemmän asiakkaan saamia palveluja. Siksi on tärkeää, että laatusuosituksen mukaisesti palvelusuunnitelmiin kirjataan systemaattisesti myös tavoitteellinen suunnitelma kuntoutumisen edistämisestä ja toimintakyvyn ylläpitämisestä.

Kotihoidossa tehtävä kuntoutussuunnitelma on asiakaslähtöinen ja perustuu asiakkaan omiin voimavaroihin ja tarpeisiin. Suunnitelma tulisi tehdä mahdollisimman varhain, jotta kuntoutuksesta saadaan suurin mahdollinen hyöty asiakkaalle.

Kuviossa 2 on esitetty, kuinka suuri osa asiakkaista saa kotihoidon palvelut toimintayksiköltä, jossa palvelusuunnitelmat sisältävät systemaattisesti kuntoutussuunnitelman. Käytäntö on arvioitu systemaattiseksi, mikäli se kattaa yli 2/3 asiakkaista.

Julkaisu on osa kotihoitoa käsittelevän Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisujen sarjaa. Julkaisut löytyvät Julkari.fi-verkkopalvelusta:

Vehko, T., Sinervo T., Josefsson, K. Henkilöstön hyvinvointi vanhuspalveluissa – kotihoidon kehitys huolestuttava. Tutkimuksesta tiiviisti 11, kesäkuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

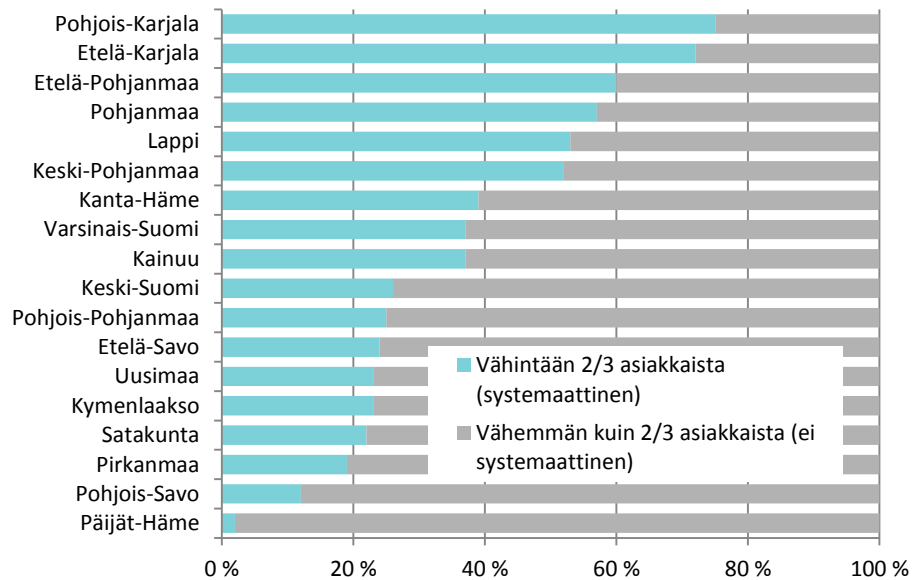
Kehusmaa S., Erhola, K., Luoma. M-L. Kotihoidon käyntien lukumäärä ei aina perustu arvioituun hoivan tarpeeseen. Tutkimuksesta tiiviisti 17, elokuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Alastalo, H., Vainio, S., Kehusmaa, S. Kotihoidon asiakasmäärät kasvussa, henkilöstön määrän kasvu ei kaikissa maakunnissa seuraa perässä. Tutkimuksesta tiiviisti 18, elokuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Vainio, S., Kehusmaa, S. Kotihoitoa on aiempaa useammin saatavilla ympärivuorokautisesti. Tutkimuksesta tiiviisti 19, elokuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Kehusmaa S., Erhola, K., Luoma. M-L. Kotihoidon henkilöstön kuntoutusosaamista on vahvistettava. Tutkimuksesta tiiviisti 20, elokuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Elokuussa 2017 julkaistavat Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisusarjan osat 17–20 ovat osa hallituksen kärkihanketta Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa (I&O).

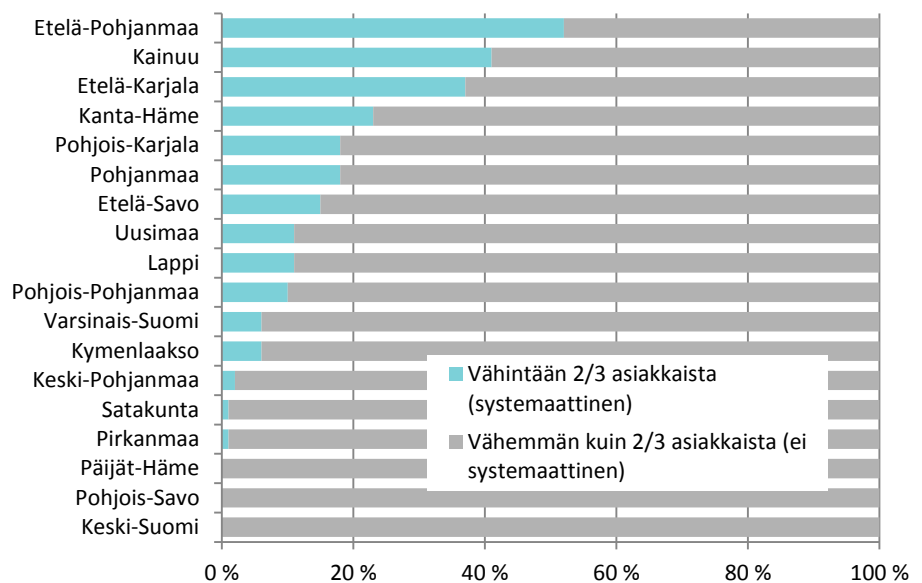

Kuvio 2. Kuntoutussuunnitelman sisältyminen hoito- ja palvelusuunnitelmaan toimintayksikössä, prosenttiosuus asiakkaista vuonna 2016.

Kuntoutussuunnitelmien asiakaskattavuus on kotihoidossa tällä hetkellä melko heikko. Vain kuudessa maakunnassa kuntoutussuunnitelma tarjotaan systemaattisesti yli puolelle kotihoidon asiakkaista. Suurin osa kotihoidon asiakkaista oli siten vielä vuoden 2016 tarkastelussa ilman kuntoutussuunnitelmaa.

Kuntoutustavoitteiden toteutumisen seuranta pitäisi lisätä

Kuntoutuminen edellyttää mielekkäiden tavoitteiden asettamista. Siksi asiakas on aktiivinen toimija sekä suunnitelman laadinnassa että sen toteutuksessa ja tavoitteiden asettelussa. Ammattilaisen tehtävänä on ohjata tavoitteita realistiseen ja motivoivaan suuntaan. (Pikkarainen 2013.) Kotihoidossa aktivoimien keinot voivat olla pieniä konkreettisia arjen asioita. Esimerkiksi, jos tavoitteena on kävelykyvyn säilyttäminen, keinona voi olla viisi kertaa tuolilta ylösnousu aamulla ja illalla.

Kuvio 3. Kuntoutustavoitteiden toteutumisen seuranta toimintayksikössä, prosenttiosuus asiakkaista vuonna 2016.

Tavoitteellinen kuntoutus edellyttää toteutumisen seuranta ja suunnitelman päivittämistä tarvittaessa. Vanhuspalvelujen tila -tutkimuksessa kysyttiin kotihoidon toimintayksiköiltä, kuinka suurella osalla asiakkaita on toteutunut jokin kuntoutumistavoite. Vastausten perusteella kuviossa 3 esitetään, kuinka suuri osa asiakkaita saa kotihoidon palvelut toimintayksiköltä, jossa asiakkailla kuntoutustavoitteet toteutuvat systemaattisesti. Toteutuminen on arvioitu systemaattiseksi, mikäli se kattaa yli 2/3 asiakkaita.

Kuntoutustavoitteiden toteutuminen on edelleen vähäistä. Tämä on osittain seurausta siitä, että kuntoutussuunnitelmia tehdään melko vähän. Toisaalta myös tavoitteiden seurannassa voi olla puutteita. Parhaiten kuntoutustavoitteet ovat toteutuneet Etelä-Pohjanmaalla, Kainuussa ja Etelä-Karjalassa. Etelä-Pohjanmaalla 52 prosenttia, Kainuussa 41 prosenttia ja Etelä-Karjalassa 37 prosenttia kotihoidon asiakkaita saa palvelunsa toimintayksiköstä, jossa kuntoutustavoitteita seurataan ja saavutetaan systemaattisesti.

Pohdinta

Kuntoutusta edistävän toimintatavan osaaminen on levinnyt hyvin kotihoidon yksiköihin. Vanhuspalvelujen tila -kyselyn mukaan selvästi yli puolet asiakkaista oli tämän toimintatavan piirissä vuonna 2016. Sen sijaan palvelusuunnitelmassa tavoitteellinen kuntoutumisen suunnittelu on edelleen liian harvoin mukana. Asiakkaan palvelusuunnitelman merkitys tulee kasvamaan sote-uudistuksen myötä, joten tämä on selvä kehittämiskohde kotihoidon palveluissa.

Tulokset viittaavat siihen, että kotihoidon henkilöstön osaamista on vahvistettava kuntoutussuunnitelmien tekemisessä ja kuntoutuksen tavoitteiden seurannassa. Laatusuosituksen esitys kuntoutukseen investoimisesta merkitsee panostusta henkilöstön koulutukseen. Työntekijöiden pitää omassa työssään tunnistaa kuntoutuksen mahdollisuudet. Kuntoutustarpeen arviointi ja kuntoutusmahdollisuuksista kertominen asiakkaalle pitäisi tehdä aina ennen kuin päätetään asiakkaan pitkäaikaisista tukipalveluista. Lähtökohtana on, että asiakkaalla on oikeus tarvittaessa saada kuntoutusta.

Käytännössä on iso merkitys sillä, miten työ on toimintayksikössä organisoitu ja vastuutettu. Tutkimusnäyttö tukee työskentelytapaa, jossa kuntoutuksen toimeenpanoon on nimetty vastuutyöntekijä, jonka tehtävänä on seurata kuntoutustavoitteiden saavuttamista. (Autti-Rämö ym. 2016.) Ammattilaisten avuksi on olemassa THL:n ylläpitämä TOIMIA-tietokanta, johon on kerätty näyttöön perustuvia, helppokäyttöisiä mittareita kuntoutustavoitteiden seuraamiseksi.

Kotihoitoa kehitetään osana I&O-kärkihanketta. Kuntoutus on yksi kärkihankkeen keskeisistä kehitettävistä toimintatavoista.

Tämän julkaisun viite: Kehusmaa S., Erhola K., Luoma M-L. Kotihoidon henkilöstön kuntoutusosaamista on vahvistettava. Tutkimuksesta tiiviisti 20, elokuu 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

KIRJALLISUUTTA

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6.

Ilona Autti-Rämö, Anna-Liisa Salminen, Marketta Rajavaara, Aarne Ylinen (toim.) Kuntoutuminen. Duodecim 2016.

Pikkarainen A. Gerontologisen kuntoutuksen käsikirja: Osa 1. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 159/2013, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
PI 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-302-901-9 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-901-9>

www.thl.fi/ikaantyminen